

Pieter Vos, Stop met de overwaardering van het huwelijk

ND, Gulliver, 16-10-2015

In Nederland loopt één op de drie huwelijken uit op een scheiding. Ook onder christenen is het aantal verbroken huwelijken aanzienlijk. Vanouds beschouwen veel kerken echtscheiding als ontoelaatbaar, tenzij er sprake is van overspel. In de praktijk is het tij niet te keren: echtscheiding wordt door christenen veelal als onafwendbaar gezien. Hoe komt het dat scheiding zo veel voorkomt onder christenen, die toch voortdurend gevoed worden met een Bijbelse opvatting over het huwelijk?

Een verklaring is dat de heersende huwelijksopvatting onder christenen weleens minder 'Bijbels' en meer cultuurbepaald zou kunnen zijn dan we denken. Ik denk dat 'de christelijke visie op het huwelijk' sterk beïnvloed is door een opvatting van 'romantische liefde' die aan het eind van de achttiende eeuw is ontstaan. Socioloog Anthony Giddens verstaat daaronder een ideaal van gepassioneerde liefde tussen twee geliefden. Het idee is dat de ander je leven 'compleet' en 'heel' maakt. In de 'romantische liefde' vullen man en vrouw elkaar perfect aan.

Dit ideaal kon opkomen door veranderende rollenpatronen. Eerder was het huwelijk vooral gebaseerd op de wederzijdse verantwoordelijkheid van man en vrouw in het samen runnen van een boerderij, werkplaats of huishouding, waarin ook kinderen hun plaats kregen. Doordat huis en werk van elkaar gescheiden werden en respectievelijk het domein van de vrouw en van de man werden, veranderde ook de verhouding tussen de echtgenoten. In plaats van op economische noodzaak en verantwoordelijkheid werd het huwelijk gebaseerd op liefde en intimiteit. Intimiteit betekent dan dat de ander een tekort in jezelf aanvult en je compleet maakt. De vraag wordt: wat voel ik voor de ander? En wat voelt de ander voor mij? Dragend is de zielsverwantschap die in het huwelijk moet worden vormgegeven. Dan wordt het natuurlijk heel belangrijk 'de ware' te vinden.

Ik denk dat dit idee van 'romantische liefde' de opvatting en beleving van het christelijke huwelijk heeft gekleurd. In een mix van romantische en Bijbelse elementen wordt in een goed christelijk huwelijk als essentieel gezien: liefde, intimiteit, harmonie, een gezamenlijk gebedsleven, en ook uitdaging en een bevredigend seksleven. Het huwelijk wordt bovendien een belangrijke weg naar God, want in het huwelijk kun je samen 'groeien in de relatie met God', zo luidt het in menig toerustingsboek en marriage course. Huwelijkspartners worden immers door God naar elkaar geleid en komen zo tot hun bestemming. Een romantische opvatting wordt zo theologisch onderbouwd en geprojecteerd in Bijbelteksten als Genesis 1 en 2. Niet - zoals vanouds - de voortplanting maar de romantische liefde wordt het doel bij uitstek van het huwelijk.

Dit romantische beeld beïnvloedt ook de visie op de kerk. Het huwelijk, waarin man en vrouw elkaar optimaal aanvullen, wordt gemakkelijk beschouwd als de normale staat des levens en bepaalt daarmee de sociale structuur van de kerkelijke gemeente. Getrouwd zijn inclusief een aantal kinderen geldt als impliciete norm. Naar wie daarbuiten vallen - ongehuwden, homo's, kinderloze en gescheiden mensen - moet worden omgezien in hulp en gebed. Dat gebeurt natuurlijk uit nobele motieven, maar het is stigmatiserend. De identiteit van deze broeders en zusters wordt in feite bepaald in relatie tot het huwelijk als de dominante christelijke levensvorm.

Ik denk dat ook de toename van echtscheiding mede te verklaren is uit de romantisering van het huwelijk. Echtscheiding is in zekere zin een logisch gevolg van de hoge en eenzijdige verwachtingen van het huwelijk. Als het huwelijk helemaal niet blijkt te voldoen aan de idealen van intimiteit, liefde en persoonlijke vervulling, dan is een echtscheiding voorstelbaar. Het belangrijkste doel van het huwelijk, de romantische liefde, is immers weggefallen. Terwijl christenen trouw hoog in het vaandel hebben en het huwelijk meestal helemaal niet hadden willen beëindigen, is echtscheiding tegelijk maatschappelijk breed aanvaard en daarmee ook voor christenen een reële optie.

Daarmee beweer ik niet dat gescheiden mensen een te romantische opvatting van het huwelijk hebben. Het gaat me juist om iets dat ons allen aangaat en het samenleven binnen de kerk als geheel beïnvloedt. We weten niet goed meer wat het christelijke huwelijk inhoudt en welke plaats het heeft in de christelijke gemeenschap. Het is daarom nodig de gangbare opvatting kritisch tegen het licht te houden.

In de Bijbel wordt, op het Hooglied na, nauwelijks in romantische termen over het huwelijk gesproken, eerder in termen van bezit en voortplanting. Zowel Jezus als de apostel Paulus was ongehuwd en week daarmee juist af van de gangbare norm. Paulus meende zelfs dat het goed zou zijn dat mensen net als hij alleen zouden blijven (1 Korintiërs 7 vers 8). In de vroegchristelijke kerk werd het celibaat daarom gezien als een hoger ideaal dan het huwelijk. De reformatie corrigeerde dit, maar zette het huwelijk vooral in tegen de ontstane hiërarchie van geestelijken en leken. God kon volgens de reformatoren voluit gediend worden in het gewone leven van huwelijk en arbeid. Gaandeweg gingen deze domeinen in het protestantisme echter tot de essentie van het christelijke leven zelf behoren, met een overwaardering van het huwelijk als gevolg. Dit vraagt om een nieuwe correctie.

Dit kan door allereerst de focus te verschuiven ván het huwelijk als een zelfgekozen verband náár de familie als een voor ieder mens gegeven verband. Ieder mens wordt geboren in een niet vrijwillig gekozen netwerk van relaties dat we familie noemen (Gerrit de Kruijf).

Daarmee wordt duidelijk dat we altijd al relationeel zijn ingebed en in afhankelijkheidsrelaties staan tot andere mensen. We zijn allereerst kind in een familie en pas daarna echtgenoot in een huwelijk. Eerst komt het gebod: 'Eer uw vader en uw moeder' en pas daarna: 'Pleeg geen echtbreuk'. Dit neemt natuurlijk niet weg dat een concrete familie even problematisch kan zijn als een huwelijk en je voor het leven kan tekenen.

Toch lijkt me een verbreding van perspectief richting familie van belang. Het huwelijk staat dan niet op zichzelf als een relatie tussen twee autonome mensen, maar is verbonden met het netwerk van de familie. Vanuit de familie ga je een relatie aan met iemand buiten de familie, wat tot uitbreiding van de familie leidt. Dat anderen (adoptiefouders, pleegouders, informele ooms en tantes) vrijgevallen gezins- en familierollen kunnen innemen, bevestigt alleen maar het structurele gegeven van familie. Ook kinderen van gescheiden ouders blijven ingebed in de levensvorm van familie. Als ouders geen echtgenoten meer zijn, blijven zij toch vader en moeder. Zelfs als deze rollen feitelijk door anderen worden ingevuld, is dat op basis van dit fundamentele karakter.

In een christelijke visie kan het hier echter niet bij blijven. In het Nieuwe Testament is 'familie' geen absolute waarde, maar vooral een beeld voor de gemeenschap rond Christus. Hij is bepalend voor het christelijke leven. Mijn identiteit is niet afhankelijk van mijn familie en ook niet van een unieke ander die mij 'compleet' maakt. Niet het huwelijk maar de gemeenschap rond Christus is bepalend. Het kan daarom heel goed zijn alleen te leven, zoals Paulus aanbeveelt.

Als het huwelijk minder centraal gesteld wordt, komt er ruimte voor een meer inclusieve benadering in de gemeente. In Efeziërs 5 is het huwelijk niet een voorbeeld voor de onderlinge verbondenheid in de gemeente, maar omgekeerd: het deel uitmaken van de gemeenschap rond Christus definieert het christelijke leven. De liefde van Christus voor zijn gemeente is daarom bepalend voor alle relaties in de christelijke gemeente, niet alleen voor het huwelijk. Singles, celibatair levenden, homo's, gescheiden gemeenteleden en hun kinderen, evenals mensen met een verstandelijke beperking of een psychische problematiek, komen allemaal als volwaardige leden in het vizier en niet langer als gemankeeerde broeders en zusters die in de voorbeden aan de speciale zorg van de Heer worden opgedragen.

Binnen de gemeente is trouw bovendien niet alleen iets van twee individuen, maar van de hele gemeenschap. De basis daarvoor is het geloof in Gods trouw. Ook als een huwelijk niet vol te houden is en uitloopt op een scheiding, zou de gemeente van Christus een gemeenschap moeten zijn waarin gescheiden gemeenteleden en hun kinderen niet veroordeeld of genegeerd worden. Juist dan is het belangrijk dat zij zich opgenomen weten in de bredere kring van familie en kerkelijke gemeenschap.

Dit essay is een bewerking van een lezing die dr. Pieter Vos afgelopen zaterdag hield op het symposium 'Kind en scheiding' in Amersfoort.

Judith Viorst over huwelijk, vriendschap en romantiek

Uit: Noodzakelijk verlies, Baarn 1988, p.161

(161) Wat we ook onthullen en blootgeven in een liefdesrelatie, we weten allemaal heel goed: dat twee mensen nooit mogen verwachten elkaars behoeften volledig te kunnen bevredigen; dat man en vrouw nooit alles voor elkaar kunnen zijn. Onze vriendschappen kunnen ons - op soms essentiële, belangrijke manieren - bieden wat de liefde tussen minnaars mist en ons voor sleur behoeden.

(173) We gaan met een massa romantische verwachtingen het huwelijk in. En met beelden van mythische seksuele extase. En we kunnen ons seksleven met veel meer verwachtingen belasten, (174) met meer 'zo-zou-het-moeten-zijn-ideeën' dan de gemiddelde gewone liefdesdaad kan vervullen. Maar dat zal ons tegenvallen.

(175) Voor veel - en misschien wel de meeste - paren (176) zijn die hartstochtelijke, ultieme momenten uitzonderlijk en schaars. Of het wordt sleur. Soms - heel vaak - zullen we genoeg moeten nemen met onvolmaakte relaties.

Maar het contrast tussen het huwelijk dat we wilden en het huwelijk dat we kregen omvat meer dan alleen romantische en seksuele teleurstellingen. Want ook al gaan we met aardser verwachtingen het huwelijk in, de huwelijkse staat - en de persoon met wie we die delen - zal in een aantal, en soms in alle, opzichten niet aan onze verwachtingen beantwoorden: dat we er altijd voor elkaar zullen zijn. Dat we elkaar altijd in alle opzichten trouw zullen zijn. Dat we elkaars gebreken zullen accepteren. Dat we elkaar nooit opzettelijk zullen kwetsen. Dat we over allerlei kleine dingen misschien van mening zullen verschillen, maar het over de belangrijke zaken natuurlijk eens zullen zijn. Dat we open en eerlijk tegenover elkaar zullen zijn. Dat we het altijd voor elkaar zullen opnemen. Dat ons huwelijk ons heiligdom, ons toevluchtsoord zal zijn, onze 'haven in een harteloze wereld'. Maar dat hoeft niet. In elk geval niet altijd.

(187) Zodra de liefde ons niet meer blind maakt, zullen we onder ogen moeten zien dat andere partners ons ook dankbaar kunnen stemmen, dat andere huwelijksrelaties onze behoeften ook kunnen bevredigen - en misschien nog wel beter. En misschien koesteren we af en toe ook een verlangen naar andere relaties, een verlangen waarvan we - als we onze liefde in stand willen houden - afstand nemen. Maar zowel dat verlangen als het afstand doen ervan kan een volwassen liefde verrijken.